

PRESENTACIÓ

Aquest volum presenta la publicació de la tercera sèrie de conferències que sobre *Pensament i Filosofia a Catalunya* hem editat amb l'ajut de l'Institut d'Estudis Humanístics Miquel Coll i Alentorn i la Societat Catalana de Filosofia de l'Institut d'Estudis Catalans¹.

És en aquest volum on es mostra millor la cesura que va significar la Guerra Civil. Hi ha, certament, un abans i un després de la guerra per a les cultures catalana i espanyola. No volem amb això referir-nos només a la divisió habitual entre pensament de l'exili exterior —els qui van anar a Mèxic, Veneçuela, Argentina, Estats Units...— i pensament de l'exili interior —els qui van romandre al país sota la dictadura franquista—, sinó al fet que hi ha certament diferents línies i estils de pensament tant a dins com a fora. La guerra dels tres anys s'ha de situar també en el marc més ample del context europeu d'entreguerres que va acabar d'esclatar en la segona gran conflagració mundial del segle.

No hi va haver res de semblant a un «pensament a l'exili» unitari, com tampoc no hi hagué cap línia única entre els pensadors a l'interior del país. A més, degut a la llarga durada de la dictadura, s'hi succeïren diverses generacions d'intel·lectuals. Alguns retornaren a Catalunya, com Josep Maria Capdevila, però sense poder ja refer sinó de manera testimonial l'enllaç directe amb l'obra d'abans de la guerra. D'altres, com Joan Roura-Parella, no només decideixen arrel·lar-se al país d'acollida —en aquest cas Estats Units—, sinó que fins i tot adopten conscientment els valors d'un cristianisme diferent al catòlic —el metodisme de la Wesleyan University. Com recorda Conrad Vilanou en aquest mateix volum, Roura-Parella no fou l'únic exiliat en abraçar la religió quàquera. Josep Pijoan ho havia fet abans que ell.

Des dels anys cinquanta, a més, sorgeixen diversos grups i línies intel·lectuals a dins del país, no ja enfrontats sinó molts cops sense ni tan sols tocar-se uns al costat dels altres. Sembla com si, després d'un cataclisme com aquest, la dispersió i la diferència es transformessin

---

1. Segueix, doncs, a *Pensament i Filosofia a Catalunya I: 1900-1923*, Barcelona, INEHCA-Societat Catalana de Filosofia, 2003; *Pensament i Filosofia a Catalunya II: 1924-1939*, Barcelona, INEHCA-Societat Catalana de Filosofia, 2003.

en regla fins i tot més enllà dels combats polítics. Era l'efecte de la nova voluntat d'anorreament de l'intent de recomposició cultural i política de Catalunya. A dins del país, si exceptuem els intel·lectuals catalans decididament falangistes, com fou per exemple el cas d'Ignasi Agustí, potser l'únic tret que podria acoblar-los a tots seria precisament la reacció mitjançant pràctiques intel·lectuals diverses i distintes al fràgil i poc satisfactori equilibri totalitari que representava el franquisme.

En aquest tercer volum hem volgut reflectir la pluralitat metòdica, estètica, lingüística, política i religiosa que es dona en el període. Pensem que d'aquesta pluralitat i dispersió en són encara deutors els filòsofs posteriors a la transició democràtica.

Hi va haver pensadors que es desplaçaren des del sistema cap a la crítica, abocats a un procés de reeducació interna amb una clara vocació pública —com José M. Valverde o Manuel Sacristán— i pensadors dedicats al cultiu de la metafísica i l'ontologia filosòfica més tradicional i íntima —com és el cas de Jaume Bofill. Hi va haver autors que van optar per la investigació universitària més rigorosa i que assoliren de seguida un gran predicament internacional —com Joan Coromines o Josep Ferrater Mora— i autors que van quedar ben al marge dels circuits exteriors o interiors —com el propi Capdevila. En tots, tanmateix, es deixa veure en un o altre moment la reflexió sobre el canvi històric que va suposar l'enfrontament fratricida de la guerra i les seves conseqüències posteriors.

La reflexió sobre les transformacions del país i l'impacte en la identitat nacional —una mena de recloure's sobre si mateix per repensar el que va passar i cap a on anar— es donà en llibres i assaigs importants que es van editar entre 1940 i 1960 tant a l'interior com a l'exterior de Catalunya, en distintes llengües². Aquesta necessitat de reflexió es feu sobretot palpable en el renaixement de la historiografia, en les diferents versions de Ferran Soldevila i Jaume Vicens Vives.

Després de 1960, la situació va començar a canviar degut a l'entrada en vigor dels plans d'estabilitat, la recuperació econòmica i l'abandonament del tancament defensiu i autàrquic del règim. La tímida obertura que comportava el turisme de masses, sense anar més lluny, va tenir l'efecte de canviar la fesomia de les costes catalanes.

---

2. Citem, a més de les revistes de l'exili, entre d'altres llibres i assaigs, les primeres edicions de JOSEP FERRATER MORA, *Las formas de la vida catalana* (Montevideo 1944); JOSEP TRUETA, *The Spirit of Catalonia* (Oxford 1946); CARLES CARDÓ, *Histoire spirituelle des Espagnes* (París 1947); JAUME VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya* (Barcelona 1954); FERRAN SOLDEVILA, *Un segle de vida catalana* 2 vols. (Barcelona 1960). La repressió de la llengua i de la cultura catalanes fou molt dura. No podem deixar d'esmentar els vint volums de la *Història de les Institucions i del moviment cultural a Catalunya*, escrits per Alexandre Galí entre 1945 i 1950 i publicats per la Fundació Galí a partir del 1978.

Durant aquests anys, les noves generacions es van enfrontar, doncs, a problemes que no derivaven exclusivament d'un conflicte de classes interior violent, sinó que es relacionaven també de forma més ampla amb la reacció europea a la situació creada per la Guerra Freda i per l'enfrontament de les dues grans potències en àmbits com ara Llatinoamèrica o el sud-est asiàtic. Apuntaven ja l'ecologisme, el feminisme, l'antibelicisme i les lluites contra les discriminacions racials. No és una exageració afirmar que els universitaris dels anys setanta havien literalment oblidat els intel·lectuals de l'exili, accentuant, doncs, la cesura imposada per la guerra i que s'havia procurat suturar durant els difícilíssims anys immediatament posteriors.

Hem ordenat senzillament els autors tractats en aquest volum seguint un ordre cronològic, segons la seva data de naixement. No hem parat esment en aquesta ordenació a cap catalogació segons tendències, creences o idees. El lector trobarà alguns cops entre cada autor i el seu expositor una relació personal on traspuen, si ho mirem bé, les diferències col·lectives abans esmentades. En altres ocasions, en canvi, hi ha més distància i no existeix complicitat de perspectiva.

Obre el volum Joan Carreres amb el retrat de Josep Maria Capdevila (1892-1972) i la connexió que aquest mantingué amb Eugeni d'Ors. Joan Carreres havia estat deixeble del Capdevila retornat de l'exili i internat a la clínica de Banyoles des d'on exercia un mestratge doblat de testimoni³.

Enric Pujol situa el pensament de Ferran Soldevila (1894-1971) en el camp de la historiografia catalana i el presenta com un autor indispensable en un cànon a considerar del pensament historiogràfic català contemporani⁴.

Conrad Vilanou efectua una extensa recuperació del pensament i l'obra de Joan Roura-Parella (1897-1983)⁵. Vilanou connecta de forma interessant l'obra del pedagog de Girona tant amb l'ideari de la *Institución Libre de Enseñanza* com amb les filosofies germàniques de les ciències de l'esperit i de la *Gestalt*.

Joan Solà cisella un perfil biogràfic i filològic igualment intens de Joan Coromines (1905-1997). En Solà arriba a fer corprenedora la complexa personalitat d'un dels únics investigadors catalans que, pel vigor i importància d'una obra immensa, ha incidit com un *primus*

---

3. Vegeu al respecte el recent llibre de Joan CARRERES PÉRA, *Josep M. Capdevila: ideari i poètica*, Barcelona: PAM, 2003.

4. Enric Pujol ha editat els dietaris de Ferran Soldevila, ha treballat en la qüestió de la historiografia catalana, la història de la Mancomunitat i l'exili. Sobre Ferran Soldevila, vegeu ENRIC PUJOL, *Ferran Soldevila. Els fonaments de la historiografia catalana contemporània*, Catarroja-Barcelona: Afers, 1995.

5. *Joan Roura Parella en el centenari del seu naixement*, edició a cura d'Eulàlia Colleldemont i de Conrad Vilanou, Barcelona: Facultat de Pedagogia UB, 1997.

inter pares indiscutible en el context internacional de la seva disciplina (en aquest cas, la filologia de les llengües romàniques)⁶.

Josep-Maria Muñoz analitza el pensament històric de Jaume Vicens Vives (1910-1960) i mostra com, malgrat la seva mort prematura, Vicens va posar els fonaments metodològics de la història econòmica catalana actual⁷.

En un ordre ben diferent de coses, Joaquim Maristany tracta la metafísica de Jaume Bofill i Bofill (1910-1965), un pensador catòlic que es mogué dins de la renovació que el tomisme experimentà a Europa en la primera meitat del segle xx.

Josep-Maria Terricabras mostra el context de partida i les aportacions al pla internacional de la filosofia de Josep Ferrater Mora (1912-1991). Terricabras subratlla la proximitat cultural de figures com Unamuno, Ortega i Ferrater⁸, però assenyalava com la comprensió i l'elaboració original de les formulacions globals de la filosofia analítica converteixen Ferrater Mora en un cas més aviat únic dins del panorama de la filosofia hispànica.

Aquesta atenció a la reflexió sobre el llenguatge no fou només pròpia de Ferrater. Durant la segona etapa de la Dictadura, Manuel Sacristán i José M. Valverde van basar-se d'una o altra manera en la filosofia de la ciència i en la filosofia del llenguatge –respectivament– per a la seva reformulació del pensament marxista. En situacions adverses, tots dos van haver de fiar en una pacient feina de traductor que –en el context d'aquells anys– significava també una important labor de transmissor de cultura.

Maria Rosa Borràs mostra la forma com Sacristán (1925-1985) va saber reunir en una militància activa i integrada en les inquietuds i lluites del país –en un saber pràctic– una perspectiva que des del seu origen era plenament filosòfica⁹.

Gerard Vilar, per la seva banda, indaga en l'obra i la figura de Valverde (1926-1996) fent el mateix camí, però en ordre invers. En lloc de mostrar-ne la base filosòfica d'anada i de retorn, mostra com el treball sobre la llengua de Valverde marca la seva mateixa figura. Ell mateix és converteix així en resposta i emblema de la famosa pregunta de Hölderlin: «Per què poetes en temps d'indigència?».

---

6. Joan SOLÀ (ed.), *L'obra de Joan Coromines: cicle d'estudi i d'homenatge*. Aula de Ciència i Cultura n. 4, Sabadell: Fundació Caixa de Sabadell, 1999.

7. Josep M. MUÑOZ, *Jaume Vicens Vives (1910-1960). Una biografia intel·lectual*, Barcelona: 62, 1997.

8. Aquesta lectura conjunta apta per a ser compresa i discutida des del desconeixement d'uns altres ulls diferents als nostres, és assajada per J. M. Terricabras també a J. FERRATER MORA, *Three Spanish Philosophers: Unamuno, Ortega and Ferrater Mora*, edició a cura de J. M. Terricabras, New York, SUNY Press: 2003.

9. Maria Rosa BORRÀS, «La filosofía según Manuel Sacristán», *Mientras Tanto*, 89, 2003, pp. 17-37.

Tal vegada per salvar-nos als altres la humanitat¹⁰. En aquests dos darrers treballs, com també en d'altres dels que presentem, el lector pot llegir a contrallum com n'és de difícil pensar lliurement dins d'una dictadura.

Finalment, ens ha plagut de cloure aquest volum amb un fragment del concís pròleg que Xavier Rubert de Ventós ha escrit per a la versió alemanya de les seves obres *Per què filosofia?* i *Ètica sense atributs*. En Rubert recorda alguns aspectes que a nosaltres ens semblen essencials dins de la nostra tradició i amb els quals volem enllestir aquests tres volums: el respecte pel matís i per la complexitat i riquesa de les coses d'aquest món, diferents com són de les seves múltiples i variades representacions conceptuals. Així és¹¹.

JOSEP MONSERRAT MOLAS I POMPEU CASANOVAS

---

10. Gerard VILAR, «El pensamiento de José María Valverde» en P. CASANOVAS (ed.), *Filosofia del segle XX a Catalunya: mirada retrospectiva*. IV Cicle Aranguren, Aula de Ciència i Cultura n. 11, Sabadell: Fundació Caixa Sabadell, 2001, pp. 177-189.

11. Xavier RUBERT DE VENTÓS, *Philosophie ohne Eigenschaften*, Einfach Verlag, 2000.